Роль бібліотеки в соціокультурному середовищі місцевої громади
(Соціологічне дослідження)

Марія Охріменко,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Соціокультурна діяльність бібліотек увібрала в себе багаторічні духовні бібліотечні традиції: це організація раціонального і змістового дозвілля користувачів, задоволення і розвиток їхніх культурних потреб, створення умов для самореалізації і самоосвіти кожного, розкриття здібностей та творчого потенціалу. Виклики сучасного інформаційного суспільства вимагають від бібліотек забезпечення обміну знаннями, виконання функцій центру соціальних комунікацій та культурно-освітнього простору.

До соціокультурних функцій бібліотеки належать: інформаційна, виставкова, науково-дослідна, просвітницька та консультаційна, які спрямовані на формування ціннісних орієнтацій користувачів, розвиток читацької культури, створення привабливого іміджу бібліотеки.

Соціокультурна діяльність посідає значне місце в роботі бібліотек. Тому соціологічне дослідження проводилося з метою визначення ролі та можливості бібліотек в соціокультурному середовищі місцевої громади, а також відповідності бібліотечної діяльності новим викликам сучасного суспільства.

Вивчивши думку користувачів шляхом анкетування, бібліотеки зможуть якісніше спланувати роботу та корегувати діяльність закладів.

Мета дослідження – визначення ролі та можливості бібліотек в соціокультурному середовищі місцевої громади.

Об'єкт дослідження – користувачі бібліотек.

Бази дослідження – публічні бібліотеки області.

Завдання дослідження – узагальнення аналітичних матеріалів, підготовлених базовими бібліотеками щодо: графіка роботи бібліотеки; доступності бібліотек територіально; ролі бібліотек у громаді; надання послуг, якими користуються найчастіше; проведення заходів, які є найцікавішими і корисними для громади; затребуваності бібліотек.

Методика дослідження

Під час проведення дослідження було застосовано методи анкетування, аналізу статистичної інформації та бібліотечної документації.

У дослідженні взяли участь 305 бібліотек (56,8% від загальної кількості) з 38 територіальних громад Кіровоградської області (77,5% від загальної кількості).

З різних причин у дослідженні не взяли участі бібліотеки 11 територіальних громад, а саме: Аджамської, Гурівської, Злинської, Мар'янівської, Надлацької, Піщанобрідської, Перегонівської, Тишківської, Підвисоцької сільських; Долинської міської та Смолінської селищної територіальних громад.

В анкетуванні взяли участь 4476 респондентів, що дорівнює 1,5% від загальної кількості користувачів бібліотек області за 2021 рік.

Серед респондентів 1342 особи – чоловічої статі (30% від загальної кількості опитаних) та 3134 особи – жіночої статі (70% від загальної кількості).

За віком респонденти розподілилися наступним чином: до 20 років – 501 особа (11,2%); від 20 до 30 – 678 осіб (15,1%); від 31 до 40 – 984 особи (22%); від 41 до 50 – 863 особи (19,3%); від 51 до 60 – 806 осіб (18,0%); від 60 і більше – 644 особи (14,4%).

Найбільшу категорію опитаних становлять особи віком від 31 до 50 років, або 41,3%, особи віком старше 50 років становлять 32,4%, найменше учасників – до 30 років – всього 26,3%.

Серед опитаних найбільше респондентів – із середньою спеціальною освітою – 2068 осіб, що складає 46,2%, найменше опитаних – з середньою освітою – 1181 особа (26,4%), в анкетуванні взяли участь 1227 осіб з вищою освітою (27,4%).

Слід зазначити, що серед респондентів переважають особи, які вже досить тривалий час є користувачами бібліотеки: частина користувачів, які відвідують бібліотеку протягом 4-5 років, становить 764 особи (17,1% від загальної кількості користувачів); 1098 осіб відвідують бібліотеку 6-10 років (24,5%), а тих, хто співпрацює з бібліотекою понад 10 років – 1762 особи (39,4%). Такі показники свідчать про те, що бібліотеки затребувані навіть серед тих членів громади, які користуються послугами книгозбірень більше 10 років – таких респондентів найбільше. Найменша частка користувачів відвідують бібліотеку 1 рік – 396 осіб (8,8%), а також 2-3 роки – 456 осіб (10,2%).

Графік роботи бібліотеки – важлива складова її доступності, тому він має бути максимально пристосованим до потреб різних категорій відвідувачів.

Приємно відзначити, що згідно з результатами дослідження переважна більшість опитаних – 97,6% задоволені графіком роботи бібліотек. Поряд з цим 2,4% респондентів не влаштовує режим роботи закладів. Зауваження, здебільшого, стосувалися роботи сільських бібліотек, які мають 4-годинний робочий день. Тому необхідно враховувати зауваження і побажання цих користувачів.

Бібліотека доступна територіально 4347 респондентам, що становить 97,1% від загальної кількості опитаних; 129 осіб (2,9%) вказали, що бібліотека не є територіально доступною. Переважно це користувачі, які проживають у віддалених населених пунктах або у населених пунктах, де немає стаціонарної бібліотеки, а обслуговування відбувається лише через нестаціонарні форми. Цей відсоток незначний, і бібліотекарі відповідних територій намагаються наближати бібліотеки до користувачів через нестаціонарні форми обслуговування та мобільні міні-бібліотечки.

Респонденти визначили роль бібліотеки у громаді. Опитані обирали декілька варіантів відповідей. Для найбільшої кількості користувачів – 2233 особи (49,9%) бібліотека є центром інформації. Попит на інформацію є основним мотивом звернення до бібліотек.

Але респондентів ваблять до бібліотеки не лише книги й читання. Значний відсоток опитаних – 1787 осіб (39,9%) вважають бібліотеки центром культурно-мистецького життя громади, що не може не радувати, адже зустрічі з письменниками, митцями, художниками, виставки картин завжди популярні.

Центром навчання і саморозвитку вважають бібліотеку 1112 осіб (24,8% опитаних), адже заняття з комп’ютерної та цифрової грамотності, української мови та багато інших потрібні і необхідні, але варто пропонувати й нові види навчання.

Бібліотеку як місце розваг і відпочинку сприймають 954 особи (21,3%); знайомств та спілкування відповідно – 950 осіб (21,2% респондентів). Тож можна зробити висновок, що різноманітні театралізовані заходи, вечорниці, бібліовечірки

подобаються опитаним. Під час проведення таких заходів відвідувачі швидше знайомляться та спілкуються. Тому бажано розширювати формати проведення цих заходів.

На думку 876 опитаних (19,6%) бібліотека – центр краєзнавства. Для інших – 38 осіб (0,8%) вона є центром реалізації природних здібностей і талантів користувачів, місцем патріотичного, морального, сімейного та екологічного виховання, волонтерським центром.

Респонденти активно користуються послугами, які надає бібліотека. Дослідження виявило, що найчастіше опитані звертаються до бібліотек за консультаційною допомогою під час пошуку та вибору необхідної літератури – 2323 особи (51,9%). Консультаційна допомога переважає тому, що користувачі отримують її у вигляді довідок, електронних послуг, пошуку інформації різноманітного характеру, використання інтернет-ресурсів для задоволення інформаційних, соціально-побутових, дозвіллєвих та читацьких потреб.

Майже половина опитаних – 2092 особи (46,7%) відповіли, що основна послуга, якою вони користуються – отримання документів у тимчасове користування. Такі показники говорять про те, що мешканці громад читають і цінують книгу.

Слід відзначити, що значна частина респондентів бере активну участь у різноманітних культурно-масових заходах бібліотеки (презентаціях нових книг, виставках нових надходжень, засіданнях клубів, зустрічах з цікавими людьми) – 1952 особи (43,6%). Отже в громадах важливо розвивати цей напрямок роботи.

Що стосується отримання доступу до інтернет-ресурсів, то цією послугою, як виявилось, користуються 1217 осіб (27,2% опитаних). Тож комп’ютери з доступом до мережі «Інтернет» залишаються завжди на часі.

Серед інших послуг 169 респондентів (3,8%) вказали копіювання та сканування матеріалів, діяльність аматорських об’єднань та проведення майстер-класів, які набули популярності в бібліотечному середовищі.

Відповідь на запитання «Які заходи, що проводяться в бібліотеці, є для Вас найцікавішими і корисними для громади?» дозволила з’ясувати, що найцікавішими і корисними для громади виявилися заходи інформаційного характеру (огляди літератури, виставки нових надходжень, презентації нових книжок) – їх назвали 2224 особи (49,7%).

Як показало дослідження, заходи культурно-просвітницького характеру теж на часі: як цікаві і корисні їх відзначила третина респондентів – 1371 особа (30,6%).

Розважальні заходи (квести, конкурси, ігри) теж цікавлять значну частину опитаних – 1103 особи (24,6%).

Менш популярними, як вважають опитані, є дискусійні заходи – їх указали 822 особи (18,4%) та освітні – 818 осіб (18,3%) відповідно. Ці показники свідчать про те, що необхідно звернути увагу на якість підготовки таких заходів.

Найменше респондентів визначили для себе найцікавішими масові акції (флешмоби, фестивалі) та літературно-музичні вечори – 790 осіб (15,6%) та 605 осіб (13,5%) відповідно.

На останнє запитання дослідження – «Що повинна зробити бібліотека, щоб бути затребуваною?» – опитані надавали пропозиції щодо покращення матеріально-технічної бази, оформлення, обслуговування, впровадження нових послуг та інноваційних проєктів у практику роботи бібліотек.

Найбільш вагомими були пропозиції стосовно оновлення книжкового фонду бібліотек – 1251 особа (27,9%); поповнення фондів бібліотек сучасною українською літературою та періодичними виданнями – 1100 осіб (24,6%); якісного ремонту, сучасного дизайну та нових сучасних меблів – 1054 особи (23,5%); оновлення технічної бази бібліотек, збільшення кількості комп'ютерної техніки, наявності швидкісного інтернету – 947 осіб (21,1%); розширення спектру послуг (безкоштовні юридичні консультації, курси української мови, ксерокопіювання, ламінування, брошурування та таке інше) – 612 осіб (13,7%); створення умов для комфортного обслуговування (опалення, освітлення, оновлений книжковий фонд, сучасні зручні меблі) – 607 осіб (13,6%); розширення приміщення бібліотеки – 254 особи (5,7%); проведення зустрічей з цікавими та талановитими людьми – 186 осіб (4,5%); створення окремої зони відпочинку та усамітнення з книгою – 161 особа (4,4%).

Респонденти вважають, що бібліотеки мають розвиватися в ногу з часом, реагувати на події в суспільстві, постійно вдосконалювати свою роботу, а один з опитаних відповів, що бібліотеки повинні базуватися на таких ключових принципах: відкритості, інклюзивності, гостинності, партнерства, розвитку.

Одним із недоліків у роботі бібліотек є те, як відзначили опитані, що приміщення деяких закладів знаходяться на других поверхах будівель, отже декілька відповідей стосуються пропозицій переміщення бібліотек на перші поверхи для зручності їх відвідування особами з обмеженою мобільністю.

Не задовольняє робота бібліотек тільки 94 респондентів (2,1%), а 86 осіб (1,9%) вказали, що не можуть надати відповіді на це запитання, бо не знають, як має змінитися бібліотека, яку вони відвідують.

Слід зазначити, що всі пропозиції респондентів заслуговують на увагу, переважна більшість з них буде сприяти покращенню діяльності бібліотек.

Висновки

У дослідженні взяли участь 56,8% публічних бібліотек з 38 територіальних громад області (77,5%). Позитивним є те, що переважна частина респондентів – 63,9% відвідують бібліотеку 6-10 та більше 10 років. Більшість респондентів (97,6%) задоволені графіком роботи бібліотек. Територіальна доступність бібліотек складає 97,1%. Такі показники свідчать: розсташування бібліотечної мережі в громадах не зовсім задовільне. Бібліотека в громаді виконує, здебільшого, роль центра інформації та культурно-мистецького життя. У пріоритеті користувачів бібліотек – різноманітні консультаційні послуги; чільне місце посідає, на думку опитаних, і отримання документів у тимчасове користування; користувачам подобається брати участь у культурно-масових заходах бібліотек. Цікавими для відвідувачів та корисними громаді є заходи інформаційного характеру, культурно-просвітницькі та розважальні заходи. Бібліотеки затребувані в громаді. Під час опитування респонденти висловили побажання щодо покращення матеріально-технічної бази бібліотек, оновлення та поповнення книжкового фонду, збільшення асортименту періодичних видань, розширення сфери послуг, створення комфортних умов обслуговування користувачів.

Результати проведеного дослідження дали змогу зробити висновок, що публічні бібліотеки області відіграють важливу роль у соціокультурному середовищі територіальних громад, оскільки вони є інформаційними та культурними центрами, сприяють саморозвитку та самоосвіті населення громади, залучають її мешканців до процесів соціалізації, сприяють адаптації особистості в соціумі.

Книгозбірні мають великий потенціал як місце нових знайомств та спілкування, де користувачі можуть не лише отримувати літературу або консультаційну допомогу при її виборі, але й брати участь у масових заходах. Бібліотеки поступово стають невід'ємною частиною територіальної громади.

З метою підвищення ролі бібліотек у соціокультурному середовищі громади пропонується: оновлювати бібліотечний фонд документами державною мовою відповідно до Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні, соціально-економічного та читацького профілю регіону; розширювати репертуар періодичних видань; активізувати впровадження та збільшення спектру додаткових бібліотечних послуг; приділяти увагу якості проведення соціокультурних заходів, урізноманітнювати їх тематику та напрямки; залучати до заходів фахівців різного профілю; створювати належні умови для комфортного обслуговування користувачів.

Реалізація вищевикладених пропозицій покращить можливості бібліотек у забезпеченні сучасних інформаційних та сервісних потреб користувачів.